

У РУСЛІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

Леся Вахніна

Іваннікова Людмила. Яків Новицький. Фольклорист, історик, педагог / Людмила Іваннікова; за ред. С. В. Мишанича. — Запоріжжя : А А ТанDEM, 2010. — 388 с.

Людмила Іваннікова відома як дослідник і видавець фольклористичної спадщини Якова Павловича Новицького (1847–1925), один з упорядників п'ятитомного видання творів ученого, зокрема його фольклорних записів (Новицький Яків. Твори у 5 томах. — Т. 2 / Упорядник Людмила Іваннікова. — Запоріжжя : ПП «А А ТанDEM», 2007. — 510 с.; Т. 3. / Упорядники Людмила Іваннікова, Ірина Павленко. — Запоріжжя : ПП «А А ТанDEM», 2009. — 440 с.). Вона ж — авторка кількох десятків статей про Новицького та монографії «Фольклористика Півдня України: сторінки історії» (Запоріжжя, 2008. — 292 с.). Тож достатньо зарекомендувала себе як спеціаліст з вивчення саме цього регіону.

Нова книга Л. Іваннікової — це перше монографічне дослідження, яке на основі архівних та малодоступних друкованих джерел ґрунтовно висвітлює біографію та фольклористичну діяльність Я. Новицького, історика Запорозького краю, археолога і джерелознавця, педагога і краєзнавця. Книга видана Запорізьким науковим товариством ім. Я. Новицького.

Працюючи над монографією, авторка здійснила значну пошукову роботу щодо виявлення у різних архівних та бібліотечних фондах джерел і матеріалів, які стосуються біографії та фольклористичної діяльності вченого. Наприклад, список використаних архівних джерел просто вражає — він налічує 277 одиниць збереження! Це документи, що зберігаються у Наукових архівних фондах рукописів і фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, в Інституті рукопису НБУВ НАН України, у Відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, у Державному архіві

Запорізької області. Сюди належать біографічні матеріали, листування, приватне та офіційне, рукописи наукових праць, фольклорні збірники, фотодокументи.

Дуже ретельно поставилася Л. Іваннікова до впорядкування бібліографії. Це не є список використаної літератури (для цього маємо посторінкові посилання), а досить докладний бібліографічний покажчик, який складається з чотирьох підрозділів: «Публікації фольклорних записів Я. П. Новицького» (108 позицій); «Історико-археологічні, статистичні та педагогічні праці, археографічні публікації Я. П. Новицького» (52 позиції), вже згадувані «Архівні джерела та документи» (277 позицій) і «Статті та дослідження про Я. П. Новицького» (265 позицій). Це — результат копіткої праці авторки, вартіть навіть окремої публікації, значна допомога всім, хто надалі буде займатися постаттю Я. Новицького. До наукового апарату книги належить і хронологічна таблиця «Основні дати життя і творчості Я. П. Новицького». Це чи не вперше в монографії такого плану маємо такий покажчик. Є в роботі ще й інші покажчики — іменний, географічний. Цей джерелознавчий аспект дуже добре характеризує монографію і представляє чи не найістотнішу її вартість. Завдяки вивченню й опрацюванню значного першоджерельного матеріалу Л. Іваннікова змогла докладніше й повніше від попередників окреслити життєву й науково-творчу біографію Я. Новицького, зробити в її висвітленні низку поправок і уточнень, охопити чимало відомих і маловідомих публікацій дослідника з різних періодичних регіональних видань, які вже переважно стали бібліографічними раритетами, увести в науковий обіг деякі невідомі архівні позиції.

Тож біографію Я. Новицького, історію створення головних наукових праць, співробітництво з різними товариствами, часописами, взаємини з видатними сучасниками висвітлено переважно за досі ще не опублікованим листуванням ученого.

Книга складається з двох розділів. Перший — «Яків Новицький — педагог, історик, краєзнавець, культурно-громадський діяч» — розкриває маловідомі сторінки біографії вченого, його родоводу, висвітлює доробок у галузі різних наук — педагогіки, статистики, етнографії, природознавства, історії, археології, джерелознавства, громадську та просвітницьку діяльність, зокрема створення Запорізького краєзнавчого музею та обласного архіву. Авторка здійснила глибокий аналіз історико-краєзнавчих праць ученого, навіть тих, які не належать до сфери фольклористики, дала їм власну оцінку. Прикладом такого дослідження може бути підрозділ I, 4, що має назву «Праця “С берегов Днепра” — джерело до вивчення фольклору та усної історії Степової України». Це дослідження, як зрозуміло, має міждисциплінарний характер. Л. Іваннікова чи не вперше в сучасній науці розглядає усну історію не як методологію, а як явище усної традиції, а усноісторичний наратив — як один з етапів фольклоротворення, зокрема історичних переказів та легенд. Авторка порівнює ці генетично й типологічно споріднені явища, досліджує їх взаємодію і взаємовплив, розглядає механізм міжжанрової дифузії, уперше намагається розмежувати ці два феномени народної культури. Так, вона стверджує, що усноісторичні наративи (меморати, розповіді) певний час перебувають на периферії фольклору, однак, переходячи від покоління до покоління, поступово фольклоризуються, убираючи в себе елементи та поетичні засоби, характерні для народної оповідальної традиції. Отже, на думку автора, усна історія є основним і найважливішим джерелом для історичного фольклору.

Дуже віддаленою (периферійною) формою усної історії Л. Іваннікова вважає й міфологічні наративи, зокрема значну частину

топонімічних легенд та легенди про скарби. Щоправда, така думка дискусійна, але це — погляд фольклориста, і він має право на існування. Авторка також досліджує і методику запису та публікації усноісторичних наративів, якої дотримувався Я. Новицький, простежує механізм фольклорної трансмісії та трансмісії історичної пам'яті.

Другий розділ присвячено фольклористичній діяльності Я. Новицького. Л. Іваннікова розглядає його доробок у контексті історії української фольклористики кінця XIX — початку XX ст., висвітлює роль і місце Новицького в збиранні, публікації та вивченні фольклору Півдня України, зокрема Нижньої Наддніпрянщини, в утвердженні науково-методологічних засад фольклористики. Л. Іваннікова аргументовано доводить, що він був одним з найвидатніших і найпродуктивніших дослідників цього регіону, збирачем, видавцем і популяризатором саме історичного фольклору Запорожжя. Авторка слушно зазначає, що завдяки таким постатям, як Яків Новицький, фольклористика Півдня України не була наукою регіонального рівня, а інтегральною складовою загальноукраїнської науки про народну словесність.

Л. Іваннікова ґрунтовно, спираючись на архівні документи, простежує історію створення та видання головних фольклорних збірників Я. Новицького, значну увагу приділяє методиці польових досліджень та едиційній практиці вченого, доводить, що ті науково-теоретичні засади, які сповідував Я. Новицький, були в руслі найновіших досягнень тогочасної фольклористичної думки, що нерідко вчений навіть випереджав час, змагаючись із застарілими методами і принципами едиційної практики. І те, що на той час вважалося неприйнятним, нині бачиться новаторським і актуальним.

Л. Іваннікова здійснює науковий аналіз фольклорних записів Я. Новицького з погляду сучасних едиційних проблем, розкриває регіональну специфіку фольклору, відкинувши літературознавчий підхід до його вивчення, показує генетичний зв'язок фольклору з інши-

ми явищами, характерними для усної традиції цього регіону, досліджує специфіку функціонування, трансляції і трансмісії фольклору як на території його творення, так і за її межами. Усе це є цілком новим, позитивним і відповідає сучасним проблемам фольклористичної науки. Цього разу Л. Іваннікова сміливо заявила про себе не лише як про історика фольклористики, а й як про теоретика фольклору. Щоправда, бажано було б ширше і в окремому розділі дослідити поетику фольклорних творів, зокрема міфологічних та історичних прозових на-

ративів, — такий аналіз відкрив би ще одну грань в оцінці фольклористичного доробку Я. Новицького.

Праця Л. Іваннікової, незважаючи на деякі суперечності, викінчена, глибоко наукова, теоретично обґрунтована, це — новий, свіжий, незаангажований погляд на проблеми української фольклористики кінця XIX — початку XX ст. Написана в руслі сучасних наукових засад, вона є вагомим внеском в історію фольклористики, а також і в історію регіональних досліджень Півдня України.